

РОЛЯ ФІЗІЧНАЙ КУЛЬТУРЫ І СПОРТУ Ў ІДЭАЛАГІЧНЫМ ВЫХАВАЎЧЫМ ПРАЦЭСЕ

Цыркунова Г.М.

*намеснік дэкана факультэта культуралогіі і сацыяльна-культурнай дзейнасці
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»
(Рэспубліка Беларусь, г. Мінск)*

Наша дзяржава абвясціўшы курс развіцця спорту і фізічнай культуры ў краіне рэгулюе яго з дапамогай розных нарматыўна-прававых актаў, дзяржпраграм і фінансавання. Сёння фізічная культура і спорт – агульнапрызнаныя матэрыяльныя і духоўныя каштоўнасці грамадства ў цэлым і кожнага чалавека паасобку. Тэарэтыка-метадалагічныя асновы фізічнай культуры і спорту шырока даследаваны навукоўцамі Т.Ю. Круцэвічам, Ю.Ф. Курамшыным, Л.І. Лубышавай, І.А. Манжалея, Л.П. Матвеевым, У.В. Пятроўскім і інш. на сучасным этапе развіцця навукі фізічная культура ўсё часцей разглядаецца не толькі як самастойны сацыяльны феномен, але і як устойлівая якасць асобы. Напрыклад, Л.А. Дартау разглядае фізічную культуру асобы студэнта, і як “працэс авалодання ведамі, уменнямі і навыкамі выхаваўчай, навучальнай, аздараўленчай, рэкрэацыйнай дзейнасці для наступнага выкарыстання падчас самаўдасканалення, і як вынік падвышэння ўзроўню фізічнага здароўя, які малады чалавек змог захаваць ці палепшыць дзякуючы свайму жаданню, ведам, здароваму ладу жыцця і спартыўным заняткам” [3, с. 85].

Тэрміналагічна паняцці “фізічная культура” і “спорт” розняцца, агульным з’яўляецца тое, што яны разглядаюцца як дзейнасці скіраваныя на ўмацаванне здароўя і агульнага развіцця чалавека, на культывіраванне здаровага ладу жыцця, што у сваю чаргу мае істотнае значэнне для эканомікі, абароназдольнасці і нацыянальнай бяспекі краіны. Мы згодны з М.Я. Віленскім і А.Г. Гаршковым, што феномен ролі фізічнай культуры і спорту ў выхаванні падрастаючых пакаленняў вывучаны далёка не цалкам [2, с. 14] і значную ролю падчас фармавання фізічнай культуры асобы студэнта, павінна адыгрываць арганізацыя фізічнай культуры і спорту ў адукацыйна-выхаваўчым асяроддзі вышэйшай навучальнай установы.

У педагагічнай літаратуры часцей раскрываюцца некаторыя сацыяльныя функцыі спорту і фізічнай культуры, але ў межах вызначэння фізічнай культуры і спорту як ідэалагічнай складаючай выхаваўчага працэсу неабходна разгледзіць больш шырока іншыя сацыяльныя функцыі, у тым ліку функцыю аховы здароўя, адукацыйную, культурную, духоўную, праваахоўную і абаронную функцыі і шэраг важных для дзяржавы ідэалагічных функцый. Так выхаваўчая функцыя спрыяе ўсебаковаму выхаванню сацыяльна актыўнай асобы. Функцыя павышэння фізічнай актыўнасці прадугледжвае падрыхтоўку да розных відах грамадскай дзейнасці. Аздараўленчая і рэкрэацыйна-культурная функцыі накіраваны на ўмацаванне здароўя людзей, забеспячэнне актыўнага адпачынку, фарміраванне эстэтычных густаў. Вытворчая функцыя прадугледжвае

павышэнне прадуктыўнасці працы сродкамі злучэнне вытворчых калектываў праз удзел у фізкультурных і спартыўных мерапрыемствах, ўстанаўлення спрыяльнага псіхалагічнага мікраклімату, укаранення нормаў і правілаў здаровага ладу жыцця. Пазнавальная функцыя рэалізуецца ў спартыўнай дзейнасці як мадэль для вывучэння фізічных і псіхічных магчымасцяў чалавечага арганізма ў экстрэмальных умовах. Эканамічная функцыя заключаецца ў самазабеспячэнні фінансавымі сродкамі развіцця спорту. Крыніцай фінансавання могуць быць: спартыўныя латарэі, вытворчая і выдавецкая дзейнасць, аб'явы і атрыбутыка, спартыўныя камерцыйныя мерапрыемствы і г.д. Вызначальнай функцыяй спорту з'яўляецца спаборніцкая функцыя. Спаборніцтву ў спорце ўласціва вострае суперніцтва, выразная рэгламентацыя ўзаемадзеянняў удзельнікаў спаборніцтваў, уніфікацыя умоў і спосабаў ацэнкі дасягненняў [1, с. 78].

Шэраг ідэалагічных функцый праяўляецца, калі з дапамогай спартыўных перамог адбываецца фарміраванне пэўнага светапогляду асобы і сістэмы сацыяльных і палітычных каштоўнасцяў, павышэнне патрыятычных пачуццяў грамадзян. Акрамя таго падчас спартыўных спаборніцтваў і міжнародных фізкультурна-спартыўных мерапрыемстваў усталёўваюцца кантакты, умацоўваецца супрацоўніцтва паміж народамі і дзяржавамі. Аб ролі спорту і фізічнай культуры ў сістэме міжнародных адносін сведчыць згаданне спорту ў заключным акце Нарады па бяспецы і супрацоўніцтву ў Еўропе.

Наяўнасць артыкулаў, прысвечаных спорту і фізічнай культуры ў тэксце Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, законаў, у іншых нарматыўна-прававых актах паказвае, якая высокая роля адводзіцца ім ў дзейнасці дзяржавы. Па сутнасці, дзяржава афіцыйна прызнае вялікае значэнне фізічнай культуры і спорту для сябе і грамадства. Аналіз закона “Аб фізічнай культуры і спорце ў Рэспубліцы Беларусь” дазваляе зрабіць выснову, што дзяржава выкарыстоўвае занятакі фізічнай культурай і спорт ў якасці інструментаў палітычнага ўздзеяння на грамадства. Падкрэслім, што фізічная культура і спорт, у сілу свайго масавага характару, з'яўляюцца магутным каналам мэтанакіраванага актыўнага ўздзеяння на эмоцыі і розумы людзей. Пры гэтым узровень фізічнай культуры і спорту ў сваю чаргу з'яўляюцца адлюстраваннем таго грамадства, у якім яны існуюць і развіваюцца, бо абвешчана пэўная сістэма каштоўнасцяў і поглядаў службыць асновай для развіцця спорту ў краіне.

Гістарычна фізічная культура і спорт складваліся, перш за ўсё, пад уплывам практычных патрэбаў грамадства ў паўнавартаснай фізічнай падрыхтоўцы падрастаючага пакалення і дарослага насельніцтва да працы. Разам з тым, па меры станаўлення сістэм адукацыі і выхавання фізічная культура становілася базавым фактарам у фарміраванні рухальных уменняў і навыкаў. Новая стадыя асэнсавання сутнасці фізічнай культуры звязваецца навукоўцамі з разуменнем яе ўплыву на духоўную і грамадскую сферы чалавека, як дзейснага сродку ідэалагічнага выхавання. І калі няма патрэбы даказваць велізарны ўплыў заняткаў фізічнымі практыкаваннямі на

біялагічную сутнасць чалавека – на яго здароўе, фізічнае развіццё – то ўплыў спорту і фізічнай культуры на развіццё духоўнасці і грамадскасць патрабуюць далейшых тлумачэнняў і доказаў.

Каб праілюстраваць гэту тэзу дастаткова ўспомніць гады «халоднай вайны» ЗША і СССР. Як адзначае расійскі даследчык К.Э. Нуждзёнаў у ЗША таго часу спорт звязваўся з амерыканскім ладам жыцця, з каштоўнасцямі заходняй сацыяльна-палітычнай сістэмы. Спорт ацэньваўся як адно з увасабленняў «амэрыканізму», гэта значыць вернасці ЗША, звычаям і традыцыям краіны. Палітычная эліта імкнулася сфармаваць у радавых амерыканцаў меркаванне, што з дапамогай спорту па сацыяльнай лесвіцы можа падняцца любы прадстаўнік грамадства. Гэта з'яўлялася механізмам ідэалізацыі пануючых у грамадстве і дзяржаве каштоўнасцяў ліберальнай дэмакратыі, увасабленнем прынцыпу «роўных магчымасцяў», каб падвесці амерыканскага грамадзяніна да думкі аб тым, што пануючы строй справядлівы і не патрабуе зменаў.

У сваю чаргу згодна з савецкімі нарматыўна-прававымі актамі, фізічная культура і спорт спрыялі выхаванню палітычна актыўнага чалавека. Фізічнае развіццё насельніцтва разглядалася як аснова матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізму. З дапамогай міжнародных спартыўных спаборніцтваў ў савецкіх грамадзян выходзіў інтэрнацыяналізм, а заняткі спортам разглядаліся як рэалізацыя грамадзянінам СССР канстытуцыйнага права на адпачынак. Такім чынам, з дапамогай спорту палітычнае кіраўніцтва СССР імкнулася ўмацаваць сацыяльна-палітычную сістэму ў СССР і распаўсюдзіць савецкую мадэль сацыялізму і сацыялістычнага ладу жыцця за межы дзяржавы [4, с. 919]. Гісторыя фізічнай культуры адлюстроўвае спецыфічную сферу пераўтварэння прыроды чалавекам і самога чалавека шляхам фарміравання ўсё больш дасканалых арганізмаў, свядомасці, волі, а таксама развіцця адпаведных традыцый, інстытутаў і арганізацый.

У шэрагу сучасных канцэпцый развіцця фізічнай культуры асабліва ўвага надаецца пытанням павелічэння рухальнай актыўнасці і колькасці часу заняткамі фізічнай культурай і спортам, але ў большай ступені сцвярджаецца неабходнасць карэннай змены стаўлення людзей да фізічнай культуры і спорту, ўсеагульнае разуменне яе велізарнай агульнанароднай і асабістай чалавечай каштоўнасці [5, с. 78]. У нашым стагоддзі значных сацыяльных, тэхнічных і біялагічных пераўтварэнняў, каліінфарматызацыя ўнесла ў лад жыцця чалавека разам з прагрэсіўнымі з'явамі і шэраг неспрыяльных фактараў, у першую чаргу нервовыя і фізічныя перагрузкі, стрэсы прафесійнага і асобнага характару. Вялікаму і аб'ёмнаму ўплыву неспрыяльных фактараў на стан здароўя маладога арганізма ў стане процідзеяць рэгулярныя заняткі фізічнымі практыкаваннямі, якія дапамагаюць аднаўленню і ўмацаванню здароўя, адаптацыі арганізма да ўмоў навакольнага асяроддзя. Ахова ўласнага здароўя – гэта непасрэдна абавязак кожнага студэнта, ён не мае права перакладаць яе на навакольных. Бо нярэдка бывае і так, што чалавек няправільным ладам жыцця, шкоднымі звычкамі, гіпадынаміяй, пераяданнем ўжо да 20-30 гадоў даводзіць сябе да

катастрафічнага стану і толькі тады ўспамінае аб медыцыне. Здароўе – гэта першая і найважнейшая патрэба чалавека, якая вызначае здольнасць яго да працы і забяспечвае гарманічнае развіццё асобы, а таксама з'яўляецца найважнейшай перадумовай да спазнання навакольнага свету, да самасцвярджэння і шчасця чалавека. Актыўнае доўгае жыццё – гэта важны паказчык якасці жыцця чалавека. Па вызначэнні Сусветнай арганізацыі аховы здароўя (СААЗ) “здароўе – гэта стан фізічнага, духоўнага і сацыяльнага дабрабыту, а не толькі адсутнасць хвароб і фізічных дэфектаў” [5, с. 67].

Заняткі фізічнымі практыкаваннямі і спортам маюць і вялікае выхаваўчае значэнне – спрыяюць умацаванню дысцыпліны, павышэнню пачуцця адказнасці, развіццю настойлівасці ў дасягненні пастаўленай мэты. Гэта ў аднолькавай ступені тычыцца студэнтаў, незалежна ад іх узросту, сацыяльнага становішча, абранай будучай прафесіі.

Такім чынам, фізічная культура і спорт як феномены агульнай культуры унікальны, бо менавіта яны з'яўляюцца натуральным мастком, які дазваляе злучыць сацыяльнае і біялагічнае ў развіцці чалавека. Больш за тое, фізічная культура з'яўляецца самым першым і базавым відам культуры, які фарміруецца ў чалавеку.

1. *Васильева, О. С.* Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки / О.С. Васильева ; под ред. Ф.Р. Филатова. – М.: Академия, 2001. – С. 32.
2. *Виленский, М.Я.* Физическая культура и здоровый образ жизни студента : учеб. пособие / М.Я. Виленский, А.Г. Горшков. – М. : Гардарики, 2007. – 218 с.
3. *Дартау, Л. А.* Управление здоровьем студентов в образовательно-воспитательной среде вуза / Л.А. Дартау // Здоровьесберегающее образование. – 2010. – № 4. – С. 85-89.
4. *Нуждёнв, К.Э.* Физическая культура: основы влияния на общество / К.Э. Нуждёнв // Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. Сер. «Общественные науки». – 2012. – № 28. – С. 918-921.
5. *Самойлова, Н. И.* Культура двигательной активности как элемент здорового образа жизни: учеб.-метод. пособие / Н.И. Самойлова. – Чита : Изд-во ЧГУ, 2004. – 106 с.